

Radzivil herceg munkácsi látogatása 1646-ban.

Radzivil Janussius lithvániai hercegnek munkácsi látogatása nem pusztán udvarias viszonzása azon követségnek, mely I. Rákóczy György képviselőjében Radzivilnek Lupul vajda leányával való házassága alkalmával a vajda udvarában megjelent.¹ A látogatás messze kiható politikai tervekkel volt összefüggésben s részben a beteges IV. Ulászló lengyel király² halála esetén Rákóczy lengyel királyvá választatására, részben pedig a Báthory István idejétől állandóan napirenden lévő, de az első diplomáciai érintkezéseknél tovább alig jutott török-ellenes európai coalitóra vonatkozott.³ Oly eszmék ezek, melyek a tevékeny elméjű Rákóczyt az 1644—45-iki támadás lezajlása után komolyan foglalkoztatták, a mi annál érthetőbb, mert Erdély történetében, pl. csak Bethlen Gábor uralkodásában is, mindkettőre nézve ismerhetett praecedens.⁴

I. Rákóczy György, ki uralkodásában a Bethlentől kijelölt

¹ Kemény J.: Önéletírása. (Szalay kiad.) 422. l. Kemény a lakodalmat le is írja, u.-o. 423—26. ll.

² 1640-re vonatk. D'Avaugour lev. (Ötvös: Rejtelmes levelek etc. 27. l.) 1643-ra; Kemény: Önéletírása 297. l.

³ Jelen alkalommal csupán a herceg fogadtatásának leírására szorítkozunk; a látogatás tulajdonképeni céljának érdemleges méltatását más alkalomra hagyjuk.

⁴ Bethlen Gábor élete utolsó évében ugyanezekkel a tervekkel foglalkozik; (V. ö. Szilágyi S.: B. G. utolsó terve és halála. Budapesti Szemle. Új foly. VII. 229. l.) s ha hiteles Kemény János tudósítása (Önéletírás, 123. l.), Bethlen lengyel királyvá választása „bizonyosan meg is indul vala, ha megbetegesedése s azután halála ne interveniáljon“. A török ellenes coalitio megalkotására vonatkozólag pedig egyszerűen utalunk a Talleyrand—Rousselféle szövetség aktáira. V. ö. Szilágyi S.: B. G. fejedelem levelezése. Budapest. Akad. 1886. 411—436 ll.

politikai elvek körén túl sohasem lép, mint protestans fejedelem a katolikus és katholizáló Habsburgokkal, mint souverain fejedelem a török portával szemben, a Bethlentől megállapított elvek szerint jár el; politikájuk nem a „transsylvaniaismus“ kultiválására, hanem az összes magyarság érdekeinek megóvására, esetleg az ország területi egységének helyreállítására irányult; ebben mindketten megegyeznek; a különbség azonban közöttük az, hogy I. Rákóczy György Habsburg-szövetségre sohasem gondol a területi egység helyreállítása végett; a törökkel szemben célravezetőbbnek tartja Erdély és Lengyelország personalis unioját, a mire ösztönzést magából Lengyelországból kapott, a dissidensektől. Bethlen Gábor lengyelországi jelölőt is elsősorban a dissidensek körében kell keresnünk, kiknek feje a Radzivil-ház volt. S valóban Kemény János határozottan tudja, hogy Bethlen elsősorban ezektől „biztattatik vala“;¹ a mi természetes is. Az elnyomott dissidensek csak protestans királytól várhatták politikai elismertetésüket s ez a törekvésük annál élénkebb lett, minél jobban érvényesült a lengyel királyi udvar katholizáló munkája, s ennek következtében minél inkább szorultak háttérbe a politikai élet mindennemű nyilvánulásában.² A Radzivil-ház protestans ága — úgy látszik — magáévá teszi a dissidens törekvéseket, lehet, hatalmi érdekből is, lehet, valósi meggyőződésből is, — mely érzés számottevő rúgója ez időben az emberek cselekedeteinek, — annyi tény, hogy érdekeik egyformák, s egyikről a másik nélkül nem beszélhetünk.

Mindebből azonban nyilvánvalóvá lesz előttünk az is, hogy Rákóczynak, mint par excellence protestans fejedelemnek, lengyel királyságra való törekvésében alapúl a dissidensek s a Radzivil-ház szolgálhattak. Rákóczy ezt igen jól tudja, s ezért keresi az érintkezést a Radzivillel, elsősorban pedig Janusius herczeggel, s ezért fogadja őt a legnagyobb figyelemmel

¹ Önéletírása, 123. l.

² Starovolscei nagy megnyugvással írja 1652-ben: „Sed nunc iterum Deo bono favente, in toto Regno Poloniae religio Catholica praecipua est: nec in senatum admitti, aut ad minora subsellia vocari quisquam potest, nisi Romanae professionis“. Polonia nunc denuo recognita et aucta. Dantisci 1652. 265. l.

akkor, midőn apósánál, Lupul vajdánál való látogatásából visszatértében, IV. Ulászló lengyel király megbízásából is,¹ Munkácsra érkezett.

Az erdélyi fejedelmi udvar csak 1646 júliusában értesült Radzivillnek augusztus végére kilátásba helyezett látogatásáról.² I. Rákóczy a fogadtatás előkészítésével főudvarmesterét, Bethlen Ferencz fejérmegyei főispánt, szopori Sulyok István kolozs megyei főispán főkomornyikot s Szénás Péter praefectust bízta meg,³ a mi nem volt könnyű feladat, mivel előzőleg Radzivill kíséretének számáról, s így a napi ellátásukra való szükségesekről sem volt biztos tudomásuk,⁴ s habár Bethlen Ferencz s a fejedelmi udvar az értesülést ezekre vonatkozólag rövid idő alatt meg kapták, nagy gondot okozott a herczeg kíséretének nagy száma⁵ s élelmezése.⁶

Radzivillt az erdélyi határon Basa Tamás, Petki István

¹ Kemény J.: Önéletírás, 465. l.

² A bécsi udvar is idejekorán értesül a látogatásról: „Dux Lituaniae Radiuil junior haereticus, veniens a Vojvoda Moldaviensi, cuius filiam habet, in dies expectatur Munkachinum a Principe“ etc. — Hurmuzaki: Documente privitore etc. Vol IV. P. I. p. 705.

³ I. Rákóczy György 1646. július 27-én Munkácson kelt okírata. (Eredetije a gróf Bethlenek keresdi levéltárában.)

⁴ Ifj. Rákóczy György (aug. 8-án kelt levelében) sürgeti Bethlen Ferenczet, — „tudhatnánk számát valóságosan az herczeg ő kglme udvarnépének, s egyszersmind azt is, mint kelletnék nekiek gazdálkodni“. (Eredetije a gróf Bethlenek keresdi levéltárában.)

⁵ Radzivill herczeg kíséretében 417 ember volt 480 lóval. (Az erről szóló jegyzék eredetije a gróf Bethlenek keresdi levéltárában.)

⁶ A napi élelmezés a következő volt: „Az herczeg ő nga, az hol minden eselédjével együtt leszen, ha tisztességesen való gazdálkodása leszen, az eselédjével megyen *per diem*: cipó nr. 2000; bor erdélyi hat negyvenes *per diem* libr. nr. 1000; az herczeg ő nga konyhájára: vágó barom *per diem* nr. 2; berbécs nr. 8; tyúk és kakas nr. 38; tyúki nr. 12; lud *per diem* nr. 9. Ezenkívül az bor, kiváltképpen asszú szőlő bora elegendő, hal, rák, írósvaj, színvaj, méz, édes tej, nyers ugorka, dinnye, riskása, nádméz ugyan bővön, bors, szekfű, szerecsendió és virág, confreit, mandola, füge, malozsa-szöllő bővön, petreselyem, murek, hagyma s egyéb, valamit kérnek, meg kell lenni. Item lovai számára abrak, mikor szűken adják, ad minus ráme-gyen cub. 80, ha pedig bővön, cub. 120“. (Eredetije a gróf Bethlenek keresdi levéltárában.)

és Daniel János fogadták, s „néhány színes székely sereg is, öt vagy hat csak“. A székely csapatok csak Brassóig szolgáltak kíséretül, onnan azután hazatértek. Brassóból, hová fényes fogadtatás közt július 29-re érkeztek meg,¹ Fogarason és Nagy-Szebenen keresztül² Gyulafehérvár felé vette útját Radzivil és udvarnépe, Bőjthi István katonái kíséretében. Gyulafehérvár közelében Sulyok István, Bethlen János és Mihály s Haller Gábor csatlakoztak a kísérethez. Bőjthi katonái Gyulafehérvárról visszatértek, helyökbe a kenyérmezei katonák léptek; a magyar kíséret is szaporodott Gyulai Ferenczel, Jósika Gáborral, Kapitány Boldizsárral s Kendefi Gáborral. Tordától Kolozsvárig Borbély Lukácsnak a kenyérmezeiek helyébe Tordán szolgálatba állott katonái voltak a kísérők; hozzájuk csatlakozott Kosztolányi Farkas. Kolozsvárott Nagy Imre katonái váltották fel a tordaiakat. A magyar főurak közül Bethlen Jánosék már Torda előtt hazatértek s Kolozsvár és Bánffy-Hunyad közt elvált a kísérettől Gyulai Ferenc s a többiek, kiknek helyét Gerőfi és Vitéz György pótolták.³

Ifj. Rákóczy György Nagyvárad felől indult a herczeg elé, szintén nagy számú kísérettel, a következő rendben: elől ment egy kópjas sereg, azután Bánházi Istvánnak, az „erdélyi mezei kapitányok“ egyikének⁴ katonái; ezek után tizenhat „tigris párducz bőrös“ udvari szolgál, ifj. Rákóczy György paripáin; ezeket követi maga az ifjabbik fejedelem a váradi sereggel, s bezárja végül a menetet egy más kópjas csapat.⁵ Hogy a találkozás alkalmával tolongás és zavar ne legyen, minthogy Radzivil is népes kísérettel jött, Rákóczy úgy rendelkezett, hogy az első csapat „az herczeg szekere után helyt hagyván, for-

¹ „Den 29. Julii kompt ein polnisch Voyvoda Rasyvill nach Kronstadt mit fürstlichem Apparat, wird mit grosser Solennität entfangen“. Nekesch-Schuller krónikája. (Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó. IV. 230. l.)

² Szalárdy: Sirmalmas magyar krónika 221. l.

³ Egykorú útasítás a fogadtatásra vonatkozólag (Eredetije a gr. Bethlenek keresdi levéltárában.)

⁴ Szalárdy: 153. l.

⁵ Ifj. Rákóczy György 1646. aug. 13. írt sajátkezű leveléből. (Eredetije a gróf Bethlenek keresdi levéltárából.)

dúlhatnának meg, hogy míg az herceget köszöntjük, állhatnának helyben, mert ha nyomon kell visszafordulniok, szűk hely lévén, sok bajjal lenne, de így szép csendesen menne végben“.¹

A Nagyváradra való együttes bevonulást illetőleg megállapodtak arra nézve is, ha Radzivillel kocsin, vagy ha lóháton mennének.² Bethlen Ferencz, ki a herceg fogadására csaknem minden tervet elkészített, — így intézkedett a bevonulás módjára s rendjére vonatkozólag. Ha Radzivill lovon tartja bevonulását, akkor elől vagy Bánházi katonái, vagy a kurtányok menjenek, utánok a kópjás csapat, azután Radzivill dragonyosai; ha a kurtányok mennek legelől, akkor most Bánházi katonái következnek, s utánok Radzivill kozákjai, majd Rákóczy párducz és tigris bőrös katonái, néhány főúr, Radzivill Rákóczyval. Utánok Rákóczy „főember szolgálói“ s a herceg inasai, Rákóczy kópjás serege, s végül a lengyelek „kék szekerei“, Radzivill s Rákóczy szekerei. Ha azonban a bevonulás kocsin történik, a menet a következő lesz. Elöl megyen Bánházi katonáival, utánok a kópjások, ezek után a kurtányok, a „párducz bőrösök“nek fele „az vezetékek előtt“; — ezután a derék sereg, majd Radzivill dragonyosai, a lengyelek szekerei, Bethlen Ferencz szekere; Rákóczy szekere előtt megy a párduczbőrösök másik fele s a főemberek; ezt követi Radzivill szekere, továbbá a kozák sereg, úgy „mint most szoktak járni“ s végül „az apró kuruczok menjenek“.³

Minthogy Radzivill azt kívánta, hogy lengyel kísérete vele maradjon Nagyváradon, s ne osszák szét a Várad körül fekvő falvakban,⁴ nagyon ügyeltek arra, hogy a lakosság s a lengyel

¹ Ugyanazon levélből.

² Ifj. Rákóczy ezt a fenti levélben kérdezi is Bethlen Ferencztől.

³ Bethlen Ferencz javításaival az eredeti fogalmazvány a gróf Bethlenek keresdi levéltárában.

⁴ Ifj. Rákóczy (1646. aug. 8-án kelt lev.) kérdezi Bethlen Ferencztől, hogy Radzivill „itt benn az városon akarja-e, hogy minden vele valókat, dragonokat, kozákokat és egyéb rendűeket szállítsanak-e meg, avagy az közelb való falvakra is etc“ Aug. 13-án kelt levelében csak a városban való elszállásolásról van szó, s így valószínű, hogy ebben Radzivill kívánsága szerint jártak el. (Mindkettő eredetije a gr. Bethlenek keresdi levéltárában.)

kiséret közt összezördülés, verekedés ne legyen; erre való tekintettel ifj. Rákóczy kihirdette, hogy ha valakit éjjel az utczán kapnak, azt azonnal elesukják; azonfelül éjjel-nappal lovas és gyalog czirkálók járnak az utczákon, kiknek főleg azokra a házakra kell ügyelniök, melyekben Radzivil kísérete s a lengyel katonaság tartózkodott.¹

Radzivil augusztus 14-én déli egy óra előtt ért be Váradra; két órakor már asztalhoz ültek. Ifj. Rákóczy megjegyzése szerint, a herczeg „maga emberséges ember, azt akárki megengedheti“, — „katona, tréfás fejedelmi ember“, — a bort is csak savanyúvízzel elegyítve issza; hanem a többi lengyel már csak tisztán issza a bort, „mint a vizet“, még pedig „csak asszúszőlő borát innák“. Mikor aztán jó kedvük kerekedett, tánczra perdültek, s maga Radzivil is tánczolt.² Az ifjú fejedelem kedélyes környezetében nem első eset; néhány hónap előtt Gyulafehérvárott a francia követnek, Croissynek támadt olyan kedve, hogy „tizenegy órától fogva csaknem hat óráig az tánczot egy ingben járta“.³

Radzivil néhány napi ott tartózkodása után Székelyhídra ment, onnan pedig Munkács felé vette útját, Konez György, Boros László s Bánházi katonái kíséretében. Munkácsra aug. 22.-én Szathmáron keresztül érkezett s ott I. Rákóczy György várakozott reá. Az öreg fejedelem félmérföldre ment Radzivil herczeg elé, a hol bevárta, ott sátort vontak, s „ott várta vala az hercezet“. Radzivil a sátor közelébe érve, leszállott kocsijáról, Rákóczy pedig a sátor előtt várta be, s miután egymást kölcsönösen üdvözölték, a sátorba tértek; a tolmács Lónyai Zsigmond volt. Munkácsra érve, a fejedelem udvari papja, Medgyesi üdvözölte „az egész magyarországi és erdélyi keresztény reformata ecelesiák nevével“. Agyúlövések, tűzijátékok mulattatták a vendégeket, fényes lakomákat rendeztek tiszteletükre,

¹ Ifj. Rákóczy 1646. aug. 13-án kelt leveléből. (Eredetije a gr. Bethlenek keresdi levéltárában.)

² Ifj. Rákóczy Györgynek Zsigmondhoz írt levele 1646. aug. 15. (Szilágyi: A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése 366—67. ll.)

³ Ifj. Rákóczy Györgynek Zsigmondhoz 1645. december 5-én írt levele. (Szilágyi: u.-ott. 358. l.)

s általában Rákóczy „nagy méltóságosan gazdálkodtatott vala“ nemcsak Radzivilnek, hanem „egész udvara népének, vele levő egynehány százig való solnerinek és minden népének, gyalogjának. S mikor Radzivil hazatért, gazdagon megajándékozta őt s kíséretét“.¹

Radzivil aug. 22-től 29-ig tartózkodott Munkácson s ezen idő alatt folytak a tanácskozások azokról a nagyfontosságú tervokről, melyekről már megemlékeztünk, s melyek Rákóczy tevékenységét egy időre határozott irányba terelték, végeredményében sikertelenül ugyan, de a balsiker a viszonyok szerencsétlen alakulásának volt következménye s nem Rákóczy személyiségében rejlett.

¹ A fogadtatásról Szalárdi: 221. l. és Kemény: 446. l. írnak.

DR. LUKINICH IMRE.